

SEDER OCH BRUK PÅ BIBELNS TID

Beträffande seder och bruk får många känslan av att vara på okänd mark, när de öppnar Gamla Testamentet. Det tjänar ingenting till att se på livet i den gammaltestamentliga världen genom vår västerländska kulturs glasögon och tro att israeliterna var som vi. Allt ifrån den period, då Israel framträdde som ett självständigt folk, skilde det sig till och med från sina grannar genom sin särprägel — religiöst, politiskt och socialt.

G.T. ger en mängd upplysningar om israeliternas vardagsliv, och den som har inhämtat kunskap om samhällets struktur, det religiösa livet, hemlivet osv., kan mot denna bakgrund lättare förstå betydelsen av vissa skriftord.

Även N.T. beskriver en mängd sedvänjor, som är främmande för moderna västeuropéer, och följaktligen kan betydelsen av Jesu ord och handlingar ofta gå oss förbi.

I Mose lag heter det: »När du bygger ett nytt hus, skall du förse taket med bröstvärm», 5.Mos.22:8. Detta ord låter oss veta något om de österländska husens arkitektur. De hade platt tak, där man gärna satt och samtalade eller vilade, 1.Sam.9:25. Man gick också ofta upp på taket för att bedja, vilket vi läser om att Petrus gjorde, Apg.10:9.

I talet om sin tillkommelse säger Jesus att den som är på taket icke må stiga ned för att hämta något i sitt hus, Mark.13:15. Huset hade nämligen även en utvändigt trappa som ledde från taket till gatan.

Om israeliternas klädedräkt för män och kvinnor är det svårt att göra sig en detaljerad föreställning. Utomhus var det viktigaste klädesplagget manteln, som inte var olik den romerska togan. För övrigt kan man säga att den vanliga judens garderob bestod av mantel, livklädnad, bälte, sandaler och huvudbindel.

Jesu förmaning: »Haven edra länder omgordade», Luk.12:35, är ett vanligt bibliskt uttryck. Det anspelar på att manteln fästes upp under bältet, när man ville röra sig fort och ledigt. Jfr 2.Kon.4:29.

För övrigt kan nämnas det speciella resplagget, manteln, som Paulus ber att få eftersänd, 2.Tim.4:13, sorgdräkten (»sack»), Luk.10:13, och profet-

manteln som Johannes döparen bar i öknen, Matt.3:4, och som påminner om den mantel som profeten Elia bar (»hårmantel»).

I Jesu liknelse om konungasonens bröllop talas om mannen som inte var klädd i bröllopskläder, Matt.22:11,13. Det kan synas vara hårt av konungen att ge befallning om att man skulle kasta honom ut i mörkret därutån, där det skall vara gråt och tandagnisslan. Men liknelsen talar tydligt och allvarligt till oss först när vi känner till den österländska seden att bröllopskläderna var en gåva till de inbjudna. Den uteslöt därför användningen av egna kläder. Jesus varnar alltså här för egenrättfärdighet och egna gärningar.

I samband med berättelsen om Emmauslärjungarna, Luk.24:13-32, kan man fråga sig: Varför kände lärjungarna inte igen Jesus förrän han bröt brödet? Det vanliga svaret är att de i det ögonblicket kom att tänka på hur han gick till väga när han satt till bords med sina lärjungar. Men det måste dock ha varit något mer de plötsligt erinrade sig. Förklaringen är enklare — och djupare. Vi får anta att dessa två lärjungar, tillsammans med främlingen, intog en vanlig, enkel judisk måltid bestående av bröd och vin. När de gör sig redo för måltiden, frågade värden — när det gällde en främling — efter gästens namn och i vilket ärende han reste. Vid avskedet skall de först efter urgammal, helig sed »läsa för maten». Äter skall de gamla välsignelseorden uttalas: »Baruch ata, adonai» (välsignad vare du, Herre). Detta var husfaderns heliga prästtjänst i sitt hem. Men nu händer det märkliga. Innan husfadern hinner ta brödet och bågaren för att uttala välsignelsen, har den främmande mannen gjort det. Därmed har han frantagit husfadern hans rätt. Vem kan göra något sådant? Vem kan göra sig till herre över husets herre? Endast en. I detta ögonblick känner lärjungarna igen honom: Herren över alla herrar!

Några skriftställen visar, att det hörde till god ton att medföra gåvor när man gästade en högststående person, Ords.18:16; Job 42:11. Konungars och furstliga personers gåvor

var ett tecken på deras gunst, 1.Mos.45:22,23; Est.8:15. Om man inte använde den gåva man fått, t.ex. en klädnad, uppfattades detta som en förolämpning, Matt.22:11.

Att bära vatten var ett arbete för kvinnorna, och sällan såg man en man göra något sådant. Skulle det likväl hända, väckte det stor uppmärksamhet. Detta är bakgrunden till Jesu ord till lärjungarna om att följa en man som bar en kruka vatten. Därigenom skulle de finna det rum, där Jesus kunde äta påskalammet med sina lärjungar, Mark.14:13.

Om bordskick och matvanor nämns att judar ogärna åt tillsammans med icke-judar, emedan Mose lag hade föreskrivit att en rad maträtter skulle betraktas som orena. Särskilt judar av lägre samhällsställning åt något som kallades »kösher», en maträtt som var tillredd av enligt Mose lag rena djur.

Vi finner Jesus både på bröllop och gästabad, Luk.7:36. Gästabad hölls för öppna dörrar. Man låg till bords under måltiden, medan man stödde sig på vänster arm. Under gästabadet i fariseén Simons hus pekar Jesus på dennes försumlighet. Fariseén hade inbjudit Mästaren till sitt hus, och även om han inte direkt var oartig mot Jesus, så visade han en viss återhållsamhet och kyla, Luk.7:44-46. I egenskap av värd borde han ha visat Jesus den vanliga uppmärksamheten mot gäster.

En gäst å sin sida hälsade husets folk med orden: »Frid vare med eder!» och svarshälsningen var: »Herren välsigne dig!» Först när gästen fått tvätta sina fötter och intagit måltiden, utväxlade man på nytt önskan om välsignelse, och ofta följde värden sin gäst ett stycke på väg. Man förstärker att de resande ofta använde sig av denna gästfrihet, och det var sällan den uteblev, jfr Luk.22:35.

I liknelsen om de tio silverpenningarna, Luk.15:8-10, heter det: »Eller om en kvinna har tio silverpenningar och hon tappar bort en av dem, tänder hon icke då upp ljus och sopar huset och söker noga, till dess hon finner den? Och när hon har funnit den, kallar hon tillhoppa sina väninnor

och grannkvinnor och säger: 'Glädjens med mig, ty jag har funnit den penning som jag hade tappart bort'. Likaså säger jag eder, bliver glädje hos Guds änglar över en enda syndare som gör bättring».

Här är det inte tal om vilken silverpenning som helst, utan om en silverpenning i ett brudsmycke gjort av mynt. Det var gjort som en kedja och bars vanligen över pannan. Utan kännedom om detta, kan man lätt frestas att tro att denna berättelse är ett bevis på »judarnas förkärlek för pengar». Så stor uppståndelse för en ställning fullständigt förvandlades när hon blev gift. Då var hon sin mans hustru och sina barns mor. Tecknet på denna värdighet var brudsmycket. För en judisk kvinna på Jesu tid kunde alltså förlusten av brudsmycket inte ersättas, den var en stor tragedi.

I detta sammanhang är det viktigt att ha klart för sig att den ogifta kvinnan på Jesu tid jämställdes med hedningar och slavar, medan hennes ställning fullständigt förvandlades när hon blev gift. Då var hon sin mans hustru och sina barns mor. Tecknet på denna värdighet var brudsmycket. För en judisk kvinna på Jesu tid kunde alltså förlusten av brudsmycket inte ersättas, den var en stor tragedi.

Vid ett tillfälle talade Jesus om den sten som byggningsmännen förkastade men som hade blivit en hörnsten. Han fortsätter: »Var och en som faller på den stenen, han skall bli krossad; men den som stenen faller på, honom skall den söndersmula», Luk.20:17 f.

Bakgrunden till detta ord är följande: När ett hus skulle byggas, var det byggmästaren som gjorde ritningen. Efter denna skulle byggningsmännen sedan bygga huset. Byggmästaren förbehöll sig rätten att själv hugga till en enda sten, den som skulle kröna byggnaden, jfr Job 38:6. Det var stenen längst upp under taket, i ett av husets hörn, som sattes på plats först när allt annat var färdigt. Om huset hade byggts noggrant efter ritningen, passade denna sten precis på sin avsedda plats. Men om byggningsmännen inte hade varit så noggranna med detta, om de hade »förkastat» stenen, så blev öppningen antingen för liten eller för stor, och stenen föll ned och krossade byggningsmännen, de slarviga och de olydiga.